

Definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet

En drøfting av definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet ved hjelp av Foucault

---

Bacheloroppgave i barnevern
Fakultet for samfunnsvitenskap
Høgskolen i Oslo og Akershus
Våren 2017

Eksamenskode: BVUH3900

Kandidatnummer: 138

Antall ord: 9889

"Kampen om ord handler i høyeste grad om retten til å definere. Det er en kamp om å ha retten til dominans over virkelighetsbeskrivelsen – erobre andres virkelighet – og derigjennom befeste herredømmet over andre mennesker"

(Qureshi 2002, 77 i Skau 2013, 54)

FORORD

I siste semester på barnevernutdanning ved HiOA skal studentene skrive en oppgave som tematiserer sosialpedagogisk arbeid med barn og unge. Denne oppgaven er besvarelsen på dette kravet. I oppgaven tematiserer jeg definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernsarbeid som det ikke nødvendigvis rettes like mye oppmerksomhet mot som den manifeste maktutøvelsen. Jeg tar utgangspunkt i Michel Foucaults perspektiver på makt som fenomen og diskursive praksiser.

Det å skrive en bacheloroppgave har tidvis følt som en lang og utfordrende prosess. Arbeidet med oppgaven har vært lærerik, og jeg har absolutt opplevd det betydningsfullt å sette meg grundig inn i et tema. Og nå er jeg i mål. Endelig.

Jeg vil gjerne takke min veileder Anne Jansen, for engasjerende og oppmuntrende innspill. Det har vært til god hjelp med inspirerende råd og tilbakemeldinger underveis i prosessen for å skrive denne oppgaven. Takk!

Oslo, mai 2017

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	6
1.1	PROBLEMSTILLING.....	7
1.2	OPPGAVENS STRUKTUR.....	7
1.3	VALG AV LITTERATUR.....	8
1.3.1	<i>Avgrensninger.....</i>	<i>8</i>
1.4	MIN BRUK AV BEGREPER	9
1.4.1	<i>Klient.....</i>	<i>9</i>
1.4.2	<i>Barnevernspedagog .....</i>	<i>9</i>
1.4.3	<i>Barnevernet .....</i>	<i>10</i>
1.4.4	<i>Adferd.....</i>	<i>10</i>
2	TEORETISKE PERSPEKTIVER	10
2.1	TRADISJONELT SYN PÅ MAKT.....	11
2.1.1	<i>Generell oppfattelse av maktutøvelse i barnevernet.....</i>	<i>11</i>
2.2	MICHEL FOUCAULT	12
2.3	FOUCAULT OG MAKT.....	12
2.4	DISKURSER	13
2.4.1	<i>Journal som diskursiv praksis.....</i>	<i>14</i>
2.5	NORMALISERENDE OG DISIPLINERENDE PROSEDYRER.....	14
2.5.1	<i>Barnevernets rolle.....</i>	<i>15</i>
2.6	DEFINISJONSMAKT.....	16
3	MAKT OG VITEN, OG SPRÅKETS BETYDNING	17
3.1	MAKT OG VITEN.....	17
3.1.1	<i>Norsk barnevernsarbeid under utvikling .....</i>	<i>18</i>
3.1.2	<i>Sannhetens tilblivelse av fenomenet seksuelle overgrep.....</i>	<i>19</i>
3.2	SPRÅKETS MAKT.....	19
3.3	FAGSPRÅK.....	20
3.3.1	<i>En kamp om makt til å definere .....</i>	<i>20</i>
3.4	FAGSPRÅK I ENDRING	21
3.4.1	<i>Barnevernproffene – språket må endres .....</i>	<i>21</i>
4	HVEM BLIR KLIENTEN I MØTE MED BARNEVERNET?	22
4.1	SUBJEKTPOSISJONER	22

4.2	IDENTITETSTILSKRIVELSE VIA KATEGORIER.....	23
4.2.1	<i>Er det i det hele tatt mulig å skape et helhetlig bilde av en klient? .....</i>	23
4.2.2	<i>Diagnosen som dominerer.....</i>	24
5	BARNEVERNETS TEKSTER SOM UTRYKK FOR MAKT.....	25
5.1	KLIENTENES VIRKELIGHET GJENNOM BARNEVERNETS TEKSTER?	25
5.1.1	<i>Selvproduserende oppfatninger av klienten.....</i>	26
5.1.2	<i>Selvautorerende oppfatninger av klienten.....</i>	27
5.2	OBJEKTIVITET SOM MAKTUTRYKK.....	27
5.2.1	<i>Lovverket og systemets krav til språk.....</i>	28
6	SAMARBEID OG BRUKERMEDVIRKNING PÅ BARNEVERNETS PREMISSE.....	29
6.1	SAMARBEID PÅ BARNEVERNETS PREMISSE.....	29
6.2	GYLDIGGJØRELSE AV ULIKE VIRKELIGHETSOPPFATNINGER	30
6.3	DEFINISJONSMAKTEN HEMMENDE KRAFT PÅ MEDVIRKNINGSMULIGHETER	31
6.3.1	<i>Medspiller eller motspiller .....</i>	32
6.3.2	<i>Et eksempel på hvordan makt kan utøves i en situasjon .....</i>	34
6.4	MAKT SOM FREMMER SAMARBEID OG MEDVIRKNING	35
7	DEFINISJONSMAKT - ET ULØSELIG PARADOKS.....	36
8	AVSLUTNING.....	37
9	LITTERATURLISTE	39
10	VEDLEGG 1: SELVVALGT PENSUM - BACHELOROPPGAVE.....	44
11	VEDLEGG 2: SELVVALGT PENSUM - FORDYPNING SVERKSTED	46

1 INNLEDNING

Som barnevernspedagog vil jeg møte barn og voksne med en vanskelig livssituasjon. Dette er mennesker som står i faresonen for å bli ekskludert og marginalisert i samfunnet. Som felt er barnevernet preget av kompleksitet, og klientene har gjerne mangfoldig og sammensatt problematikk og behov. Kompleksiteten krever at hjelp, makt og kontroll utøves som sammenvevde elementer, der maktutøvelse forekommer både åpent og skjult.

Det er helt sentralt hvordan systemet forstår, fortolker og definerer barn og familiers livssituasjoner. Hvordan problematiske aspekter tolkes og beskrives kan være høyst avgjørende for videre utfall i en barnevernssak. Kompleksiteten i menneskers liv nødvendiggjør en organisering og kartlegging for å kunne skape et helhetlig bilde over hvilke behov klienten har. Barnevernspedagogen råder over en makt til å fremheve og overse egenskaper og aspekter ved klientens liv. En makt og dominans over virkelighetsbeskrivelsen. Makten til å definere andre mennesker.

Har mennesker ulike forutsetninger til å definere seg selv? Hvem rår over definisjonsmakt og virkelighetsbeskrivelser? Hvordan skapes et slikt skille? Slike spørsmål iverksatte en gradvis økende interesse for språkets betydning til vår adgang og mulighet til forståelse av mennesker vi møter, og underliggende, skjulte maktstrukturer som bidrar til en skjev fordeling av definisjonsmakt. Refleksjoner rundt strukturer som kan forårsake en slik skjevfordeling er derfor oppgavens hovedanliggende.

Jeg vil i denne bacheloroppgaven innby til en undring vedrørende maktpotensialet i strukturer, maktpotensialet i språk og viten, og hvordan diskursive praksiser former betingelser for samarbeid mellom barnevernspedagog og klient. I oppgaven er jeg inspirert av den franske filosofen og historikeren Michel Foucault, og hans perspektiver på makt.

1.1 Problemstilling

Oppgavens problemstilling lyder som følger:

Hvordan kan Foucaults perspektiver på makt bidra til en forståelse av en skjev fordeling av definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet?

Jeg vil også drøfte ved følgende spørsmål:

- Hvilke faktorer bidrar til å skape og opprettholde en skjev fordeling av definisjonsmakt mellom barnevernspedagog og klient?
- Hvordan kommer maktstrukturer til uttrykk i relasjonen mellom barnevernspedagog og klient?
- Hvilken betydning og påvirkning får vår posisjon som profesjonell, med faglige kunnskaper og begreper, i møte med klienten?

1.2 Oppgavens struktur

Her vil jeg gi leseren innblikk i hvordan oppgaven er bygget opp og hvilke temaer de ulike kapitlene opptar.

Etter første innledende kapittelet kommer oppgavens kapittel to som inneholder en kortfattet fremstilling teoretiske perspektiver som har ligget til grunn for oppgavens utforming. Kapittelet tar først for seg et tradisjonelt maktsyn, og deretter en presentasjon av Michel Foucault, og hans perspektiver på makt og diskurser. Dette er oppgavens mest sentrale bidrag til videre drøfting. I kapittel tre drøfter jeg makt og viten som tema, og språkets betydning for dominans over virkelighetsbeskrivelser.

I oppgavens tre neste kapitler; kapittel fire, fem og seks vurderer jeg hvordan overnevnte perspektiver bidrar til en skjev fordeling av definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet. Jeg ser først på hvem klienten *blir* i møte med hjelpeapparatet, for videre i neste kapittel å ta for meg barnevernets tekster som uttrykk for makt. Kapittel fem behandler hvordan underliggende maktstrukturer kan få betydning og påvirkning i samarbeid mellom barnevernspedagog og klient. Kapitlene bidrar til å belyse hvordan mennesker har ulike forutsetninger for å definere seg selv i møte med den andre, da spesielt i relasjonen mellom klient og barnevernspedagog. Kapittel syv vies til en drøfting vedrørende om definisjonsmakt er et uløselig paradoks. Avslutningsvis oppsummerer jeg oppgavens mest sentrale momenter.

1.3 Valg av litteratur

Denne bacheloroppgaven er en litteraturstudie som behandler temaet ”definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet”. I oppgavens utarbeidelse har jeg vært inspirert av Michel Foucaults perspektiver på makt. Jeg har i stor grad brukt sekundærkilder ved innhenting av Foucaults perspektiver, med grunnlag i at Foucaults egne verk fremstod som svært utfordrende å sette seg inn i innenfor bacheloroppgavens tidsfrist. I tillegg har jeg valgt å anvende pensumlitteratur og annen relevant teori, samt lovbestemmelser, forskning og etiske grunnlagsdokument for å belyse tematikken fra flere faglige perspektiver. Valg av litteratur er begrunnet i et ønske om å belyse problemstillingens relevans og betydning i dagens barnevernsarbeid.

1.3.1 Avgrensninger

Definisjonsmakt er et tema som er aktuelt på svært mange samfunnsområder. I denne oppgaven har jeg valgt å begrense tematikken til å omhandle barnevernsarbeid. For å avgrense oppgavens omfang har jeg valgt å rette fokus på relevante momenter og aspekter ved definisjonsmakt og maktstrukturer for å belyse problemstillingen.

I oppgaven bruker jeg også noen erfaringsbaserte eksempler fra min praksistid på en ungdomsinstitusjon, for å belyse og understøtte teori og drøfting rundt definisjonsmakt. Det er vesentlig å understreke at jeg selv stod i en posisjon som student i praksis, og mine eksempler er derfor kun ment som et bidrag til tematikken, og ikke som empiriske funn.

Alle eksempler i denne bacheloroppgaven er anonymisert og/eller endret fra virkelige forhold, og leseren vil ikke kunne gjenkjenne personer som er gjengitt i teksten. Dette er gjort for å ivareta personvernet. I henhold til Lov av 10.februar 1967 lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven – fvl.) §13, første ledd: ”enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om”.

1.4 Min bruk av begreper

I følgende del av oppgaven ønsker jeg å redegjøre for noen begreper som blir brukt gjennomgående i oppgaven.

1.4.1 Klient

I oppgaven varierer jeg mellom å skrive klient, og barn, unge og deres familier. Det er skiftende om mennesker i kontakt med hjelpeapparatet omtales som *bruker* eller *klient* (eller *pasient*). Jeg har valgt å bruke begrepet *klient* i oppgaven basert på at Lov om barneverntjenester også bruker dette (jf. Lov av 17.juli 1992 nr. 100 lov om barneverntjenester (heretter barnevernloven – bvl.)). Ifølge Store Norske Leksikon er en klient en person som trenger hjelp i form av bistand eller behandling av en profesjonell¹. Klientbegrepet er derimot i mange sammenhenger erstattet med begrepet *bruker*. *Bruker* er et begrep mange oppfatter som mindre belastende og mer likeverdig, og kobles gjerne med begrepet *–medvirkning* (Skau 2013, 28). Denne oppgaven retter fokus mot en gruppe mennesker som underkastes barnevernspedagogens definisjonsmakt, posisjon og kunnskap, noe som skaper en ulikhet og avstand mellom partene. Jeg velger derfor å bruke klientbegrepet.

1.4.2 Barnevernspedagog

I oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet *barnevernspedagog* for å omtale yrkesutøvere i møte med klienter. Jeg kunne også brukt *sosialarbeider*, *miljøterapeut*, *saksbehandler*, *barnevernsarbeider*, og lignende begreper innenfor arbeid med klienter. Jeg har valgt å bruke *barnevernspedagogbegrepet* som en samlebetegnelse basert på barnevernsutdannelsens profesjonstittel *barnevernspedagog*.

---

¹ <https://sml.snl.no/klient> (15.03.17)

1.4.3 Barnevernet

Der jeg i denne oppgaven skriver *barnevernet*, inkluderer det barnevernsinstitusjoner og barnevernets førstelinjetjeneste. Valget er basert på mine to praksisperioder gjennom barnevernsstudiet, og jeg ønsker å begrense oppgavens omfang til områder jeg selv kjenner til.

1.4.4 Adferd

”Atferd eller adferd viser til menneskers og dyrs bevegelsesmønstre og oppførsel”². Begrepet er nærliggende til det vi i dagligtalen omtaler som oppførsel - som handler om et individs opptreden/måte å te seg på.

2 TEORETISKE PERSPEKTIVER

I følgende del av oppgaven vil jeg presentere og tydeliggjøre noen teoretiske premisser, som har ligget til grunn ved utforming av oppgaven. I oppgaven har jeg valgt en sosialkonstruktivistisk tilnærming, og ut fra denne tankegangen er språk og virkelighet to sider av samme sak. Sosialkonstruktivisme legger vekt på hvordan syn på virkeligheten er organisert gjennom interaksjon, dialog og diskurs, og dermed også en betingelse for utvikling av kunnskap. Språket disponerer tilgangen til ulike fortolkningsmuligheter og forståelser av verden, og på den måten bidrar språket til å inneha konstruksjoner av virkelighetsforståelser (Anderssen 2007, 12; Thomassen 2006, 180). I oppgaven legger jeg til grunn en forståelse i at språket har en konstituerende kraft, og at virkeligheten muligens ville sett annerledes ut med et annet språk.

Til slutt i kapittelet ønsker jeg å redegjøre for min bruk og forståelse av begrepet *definisjonsmakt*. Det å avklare et begreps meningsinnhold kan betegnes som et paradoks. Ifølge Foucault er språk og begreper dynamiske, og deres betydning er derfor ikke gitt ved ordlyden (Eliassen 2016, 64). Individet som uttaler seg om et fenomen vil være underkastet samtidens kontekstuelle forhold og begrepsforståelsers forutsetninger. Begreper utgjør derimot ikke en absolutt grense for fortolkning men i

---

² <https://no.wikipedia.org/wiki/Atferd> (21.04.2017)

stedet skal det åpne for en forståelig struktur (Ibid., 29). En avklaring av definisjoners meningsinnhold vil både kunne resultere i å utelukke og begrense for mulige forståelser og tolkninger av et fenomen, samtidig som det vil kunne gi leseren innblikk i min forståelse og utgangspunkt i oppgaven.

2.1 Tradisjonelt syn på makt

Makt oppfattes tradisjonelt som noe som kan erverves, gjenfinnes eller mistes. Makt assosieres tradisjonelt med noe ubehagelig og negativt, og som kommer til uttrykk som reaksjon på noe. Makt blir primært forstått ved noe som hindrer at noe får skje, etablere eller utfolde seg (Schaanning 2000, 336). Samtidig er et samfunnsliv uten makt utenkelig ettersom ethvert samfunn er bygd på maktforhold. Makt finnes i alle relasjoner og former livene våres, og valgmuligheter i samfunnet er påvirket av andres maktutøvelse (Engelstad 2005; Engelstad 2010; Richter 2011, 11).

Makt som begrep har mange ulike definisjoner og forståelser. En ofte sitert definisjon at begrepet stammer fra den amerikanske statsviteren Robert A. Dahl, som sier at makt forekommer i den grad en aktør A får en aktør B til å gjøre noe han eller hun ellers ikke ville gjort (Engelstad 2005, 26). Dahl gir maktbegrepet en samfunnsmessig og en politisk dimensjon, der interessekonflikter er synlige. Maktbegrepet gis et adferdsorientert utgangspunkt, og ifølge Dahl finnes makten hos den som evner å realisere sine interesser (Grindheim 2010, 22-23; Juritzen 2013, 19).

Selv om makt tradisjonelt oppfattes som et negativt fenomen, kan maktutøvelse føre til både positive og negative utfall. Makt kan være nødvendig for å hjelpe, og der makt anvendes til en positiv påvirkning, kan det tenkes at makt er en forutsetning for å gi den nødvendige omsorgen og hjelpen en klient er i behov av (Jensen 2016; Skau 2013, 43).

2.1.1 Generell oppfattelse av maktutøvelse i barnevernet

Undersøkelser viser at åtte av ti familier som er i kontakt med barnevernet, er fornøyde med samarbeidet og hjelpen de får gjennom hjelpetiltak (RKBU Vest 2015). Likevel er det mange som assosierer barnevernet med urettferdig maktutøvelse.

Mediene retter stadig oppmerksomhet og debatt ved barnevernets virksomhet og maktutøvelse, og gjenforteller klienters opplevelser av barnevernets ”maktmisbruk” og urettferdige behandling. Barnevernet hindres av profesjonens taushetsplikt til å uttale seg om enkeltsaker (jf. Fvl. §13; Bvl. § 6-7). På den måten får lesere innblikk i en negativ maktutøvelse fra barnevernet, mens omsorgssituasjonen til barnet skjules.

En slik tradisjonell oppfattelse av makt står i kontrast til Foucaults maktoppfattelse, som beskriver makt som et allestedsværende fenomen, og noe individer ikke kan være i full besittelse av eller fullt ut bevisst om (Richter 2011, 418). I det følgende jeg vil jeg se nærmere på Foucaults maktperspektiver.

2.2 Michel Foucault

Michel Foucault (1926-1984) var en fransk filosof og historiker. Temaet makt er uløselig knyttet til Foucaults navn, og som Schaanning (2000, 323) påpeker; ”Foucault er framfor noen blitt betegnet som maktfilosof”. Foucault understreket at han ikke ønsket å utvikle noen maktteori, og anså ikke seg selv som en maktteoretiker, til tross for hans åpenbare og vedvarende interesse for makt (Juritzen 2012, 22). Hans arbeider rettet mot makt og normaliseringsstrukturer, har fått sentral betydning for belysning av maktaspekter i fordeling av definisjonsmakt. Gjennom historisk analyse har Foucault vært opptatt av å avdekke underliggende strukturer og maktprosesser i samfunnet (Bruloft og Strømhaug 2011, 19).

2.3 Foucault og makt

I en tradisjonell maktforståelse, får begrensning i individets autonomi fokus. Foucault påpeker at dersom makt *kun* hadde som funksjon å utelukke, forhindre eller straffe, ville det være nok å bli oppmerksom på den for å fjerne eller omstyre dens virkninger. Foucaults navn er derfor enda sterkere knyttet til maktforståelser som undersøker mikroaspekter ved makten. Foucault beskriver makt som et allestedsværende og relasjonelt fenomen, som individer verken kan være i full besittelse av eller fullt ut bevisste om. Foucault beskriver makten som dynamisk og sirkulerende i ulike styrkeforhold og praksiser, og han er opptatt av maktens produktive aspekter (Jensen 2016; Juritzen 2012, 23; Richter 2011, 418; Schaanning 2000, 336)

Ifølge Foucault er ikke makt en bestemt styrke som bestemte personer tilegner seg eller er i besittelse av, men makt er effekten på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn (Eliassen 2016, 118; Juritzen 2012, 23). Ifølge Foucault finnes makt i alle menneskelige relasjoner og samfunnsinstitusjoner. Han retter søkelys mot makt som en produserende rolle i samfunnet. Dette påvirker og former våre tanker og holdninger om oss selv og omverdenen (Schaanning 2000, 336; Richter 2011, 418).

2.4 Diskurser

Begrepet *diskurs* har fått sentral plass i Foucaults arbeider, og dreier seg om hvordan det foreligger makt i vår tillærte måte å tale på. Diskurs er en bestemmende for måter å tale om og forstå verden på. Begrepet fremhever det språklige ved kunnskapsdannelse (Thomassen 2006, 121-122), der utsagn³ muliggjør og avgrenser forestillinger og tenkemåter vedrørende et gitt vitensfelt på gitt historisk tidspunkt. Diskurser former fremstillinger av virkeligheten, og Foucault vektlegger historiens betydning for fundamentale syn i dagens samfunn. Foucaults diskursbegrep tar utgangspunkt i at språket er forankret i diskursen, og ved at noen taler om et fenomen, trer en inn i, og viderefører diskursen. Foucault hevder at det som allerede er sagt, er bestemmende for hva vi kan si, og det kan dermed tenkes at språket har en eksistens utenfor den som faktisk sier ordene. Diskursen styres av et samspill av anonyme regler, som setter betingelser for hva som kan vites, sies og tenkes innenfor et område (Birkeland 2013, 50; Bruloft og Strømhaug 2011, 18; Eliassen 2016; Schaanning 2000; Solberg 2013, 21). Diskursen bidrar til å skape og forme speilinger av den sosiale verden, og både oppstår i, blir utformet av, og får konsekvenser for den sosiale praksisen.

Barnevernsutdanningen jeg tar på HiOA påvirker for eksempel hvordan jeg som fremtidig barnevernspedagog blant annet blir opplært til å saksbehandle, hvordan å snakke om og med klienter, og om samarbeid mellom profesjoner. En annen utdanning, for eksempel sykepleierutdanningen, blir derimot opplært til litt andre tilnærminger, og ikke minst ulike språk og begreper enn det jeg lærer.

---

³ Foucault betegner *utsagn* som alle de måtene vitenskap uttrykker seg på.

Foucault hevder at diskurser ofte er uuttalte og usynlige, likevel posisjonerer man seg innenfor, og handler ut ifra diskursens rammer. Innenfor barnevernet arbeider man ut fra en bestemt doxa⁴, bestemte diskurser, og bestemte ”sannhetsregimer”. Vi kan se en rekke atferdsformer og arbeidsmåter, som kan beskrives ut fra barnevernspedagogens profesjonsmakt (Larsen, Mortensen og Thomsen 2005, 194).

2.4.1 Journal som diskursiv praksis

Alt arbeid som utøves i barnevernet skal dokumenteres (jf. bvl. § 6-1), som er en politisk føring barnevernspedagoger må forholde seg til. Journalen kan dermed beskrives som en diskursiv praksis i barnevernsarbeid. Journalen er en samling av informasjon om klienter som inneholder opplysninger og informasjon vedrørende saken. Slike strukturer kan bidra til å utelukke og marginalisere mennesker, nettopp fordi barnevernspedagogen selektivt velger utsnitt fra en virkelighetsoppfatning som bidrar til å etablere, opprettholde og bekrefte aspekter ved klientens liv (Skau 2013, 77-78; Thomassen 2006, 185). Journalføring som arbeidsredskap viser hvordan barnevernet innehar disiplinerende makt, ved at forhold som bryter med samfunnets verdier får sentral plass i journalen, som bidrar til definisjoner av normalitet og avvik.

2.5 Normaliserende og disiplinerende prosedyrer

Ifølge Foucault eksisterer det en skjult, dynamisk makt i samfunnet, som er tilstedeværende i alle relasjoner. Dette er maktstrukturer vi ikke kan tre ut av, og de vil alltid prege oss (Bruloft og Strømhaug 2011, 33). Foucault betrakter mennesket som gjenstand for skjulte, disiplinerende og normaliserende prosesser i samfunnet. Gjennom disiplinering, sosialisering og differensiering av handlinger, og å skape nye sosiale former - omtaler Foucault metoder og strategier for å dressere og korrigere individet, som skal gi samfunnsmessig nytte (Eliassen 2016, 125).

---

⁴ Pierre Bourdieu bruker begrepet doxa for å beskrive sider ved kultur og samfunn som folk flest tar for gitt. <https://snl.no/doxa> (20.04.17)

Foucault påpeker at disiplinerende og normaliserende prosedyrer blant annet kommer til uttrykk gjennom organisering av det uoversiktlige, og kategorisering av individer inn i eksisterende kategorier (Bruloft og Strømhaug 2011, 35). Ved normaliserende prosesser er en avhengig av å definere det som er annerledes, det avvikende. Skillet mellom hva som anses som normalt og avvikende, skapes idet samfunnet opprettholder og gyldiggjør hva som er normalt (Ibid.).

Utdanning bidrar til slike prosesser, for eksempel ved at studenter tilegner seg språket innenfor profesjonen. Ulike utdanninger lærer opp studenter til å se situasjoner med profesjonens "briller", noe som gjør at studenter lærer ulike tilnæringsmåter. En barnevernspedagog, sykepleier og en vernepleier vil på den måten kunne møte samme menneske med ulik problemløsing og løsninger.

2.5.1 Barnevernets rolle

Til grunn for barnevernets virksomhet foreligger lovverk, systemkrav og samhandlings- og arbeidsmåter, som utgjør premisser for hjelp. Ifølge Killén (2016, 100) er omsorgssvikt et resultat av et komplekst årsaksforhold. Avhengig av alvorlighetsgrad, kan arbeid i barnevernet legitimt utøves som inngripen og tvangstiltak i forhold til barns omsorgssituasjon og/eller atferdsproblematikk. På den andre siden skal barnevernet hjelpe barn og familier i form av frivillige hjelpetiltak, der samarbeid og minst mulig inngripen i familien står sentralt (jf. FN's konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950 (menneskerettighetene - EMK.), artikkel 8). En av de største utfordringene vi står ovenfor i denne sammenheng er å kunne vurdere hvorvidt det er nok å sikre en god nok omsorgssituasjon gjennom hjelpetiltak, eller om sterkere inngripen må til.

I møte med barn og unge, der omsorgssituasjonen synes å være bekymringsfull, er barnevernspedagogens rolle å undersøke forholdene. Barnevernspedagogen skal finne ut hva som er problematikken, og eventuelt hvilke tiltak som kan forbedre omsorgssituasjonen. Faglige, vitenskapelige og politiske diskurser konstruerer bestemte former for tilnærming og problemløsing (Thomassen 2006, 185).

Den gjennomgripende normaliserende makten kan vise seg innenfor barnevernsfeltet ved at barnevernspedagogens oppgave og formål finne hva samfunnet anser som avvikende og skadelig for barns oppvekst. Vagli (2009, sitert i Solberg 2013, 63) hevder at barnevernarbeid knyttes til kulturelle verdier, og på den måten er barnevernets kunnskap beriket med normative tenkemåter tilknyttet middelklasseverdier om barneoppdragelse, foreldreskap, og standarder for levemåter. Vurderings- og beslutningsprosesser i barnevernet baseres dermed på kunnskap og normative oppfatninger om hva som er en god barndom og barns behov.

2.6 Definisjonsmakt

For å belyse min bruk av begrepet *definisjonsmakt*, har jeg valgt å se atskilt på aspektene *definisjon* og *makt* før de igjen forenes til et begrep. I denne oppgaven anvendes begrepet *definisjon* i tilknytning til karakterisering, bestemmelse og avgrensning til et fenomens betydningsinnhold⁵. Begrepet *makt* vil, på bakgrunn av Foucaults maktforståelse, her rette seg mot en skjult makt, som ikke nødvendigvis kommer til overflaten. En form for makt der noe eller noen har innflytelse over andres virkelighet gjennom diskursive praksiser, og som partene ikke nødvendigvis er klar over at utøves. Den som sitter med kunnskapen, hevder å sitte inne med ”sannheten”, ifølge Foucault.

På bakgrunn av begrepsforklaring av *definisjon*, satt sammen med Foucaults maktforståelser, vil begrepet *definisjonsmakt* her benyttes i en kontekst hvor noe eller noen innehar kontroll til å karakterisere og framheve aspekter ved andres vesen og virkelighet. Begrepet vil også benyttes i tilknytning til at noen eller noe har redusert mulighet til å karakterisere seg selv.

---

⁵ <https://no.wikipedia.org/wiki/Definisjon> (04.03.2017)

3 MAKT OG VITEN, OG SPRÅKETS BETYDNING

Ordtaket ”kunnskap er makt” gjelder også i relasjonen mellom klient og barnevernspedagog. I følgende kapittel vil jeg se på aspekter ved kunnskap og kunnskapsdannelse som grunnlag for makt, og motsatt – makt som grunnlag for utvikling av kunnskap. Videre ser jeg på egenskaper ved språket og fagspråkets betydning som medvirkende faktor til å etablere og opprettholde en skjev fordeling av definisjonsmakt.

3.1 Makt og viten

All kunnskapsutvikling er ifølge Foucault bestemt av maktrelasjoner. Vår oppfattelse av virkeligheten dannes gjennom en epistemologisk prosess der det etableres en diskurs om erkjennbare objekter. Gitte fenomener tilskrives en kategori, identifiseres, klassifiseres og gis realitet (Eliassen 2016, 35, 62). Virkeligheten eksisterer i så fall ikke med en allerede gitt mening, men herskende forestillinger om virkeligheten og hva ulike kunnskapsområder innebærer, uttrykker en spesifikk historisk måte å organisere samtidens viten på (Ibid. 59-64).

Foucault er ikke opptatt av hva som er sannhetens gyldighet, men heller hvordan skillet mellom sant og falsk produseres og utøves, og hvilke effekter den får. Foucault beskriver at det er i diskursen at makt og viten forbinder seg med hverandre, og påpeker hvordan makt og viten utgjør et sirkulært forhold. Makt er en forutsetning for å innhente og definere kunnskap. Mens kunnskapsutvikling danner grunnlag for økt makt, fordi den som rår over kunnskapen, hevder å sitte inne med sannheten. (Engelstad 2010; Järvinen og Mortensen 2005, 9; Schaaning 2000). Marx' kjente formel lyder ”den herskende klassens tanker er de herskende tanker” (Eliassen 2006, 121). Foucault eksemplifiserer dette blant annet ved å se på hva samfunnet definerer som ”galskap”, og peker på diskursive praksiser som strukturerer samtidens oppfattelser og forståelser av virkeligheten. Poenget til Foucault er ikke at ”galskap” i seg selv ikke finnes eller at det *kun* er en samfunnsmessig konstruksjon, men heller undersøke hvorfor vi oppfatter galskap på bestemte måter (Eliassen 2016, 38; Thomassen 2006, 185).

3.1.1 *Norsk barnevernsarbeid under utvikling*

Ved å se på Foucaults eksempler om forståelse av ”galskap”, og historiens endrende syn på galskap som fenomen, er det nevneverdig gi lignende eksempel fra den norske barnevernshistoriens utviklende kunnskap om barn. Som det første land i verden fikk Norge i 1900 et offentlig barnevern, gjennom Vergerådsloven av 1896. På den tiden skulle barn som var i ferd med å bli moralsk forsømt bli sendt til korreksjon (Løken 2009). Filmen ”Kongen av Bastøy” illustrerer en brutal virkelighet for barn under statens omsorg. Bastøy skulle fungere som et virkemiddel for å kurere barn med det man mente var avvikende adferd, gjennom normaliseringsdanning. Det kan undres ved om synet på barn bidro til at barn som ikke innrettet seg etter datiden normer og regler, og hadde en adferd som ble oppfattet kriminelt bidro til kriminaliserte og forbryterske beskrivelser av dem, noe som førte til at de ble straffet for denne adferden. I dag vet vi at slik behandling og ”ivaretakelse” av barn er mer skadelig for deres utvikling, enn den er oppbyggende. Nyere forskning viser at barn med alvorlige atferdsvansker har et stort behov for veiledning og omsorg, og ikke bør straffes på ulike måter.

Hvilken kunnskap som gjør seg gjeldende i barnevernets tenkemåter, vil henge sammen med tilgjengelig kunnskapssyn. Jeg finner det interessant, med utgangspunkt i barnevernshistorien å sette spørsmålstegn ved dagens syn og arbeid med barn og barnevern på; Hvordan oppfatter vi barn i dag? Barn som selvstendige aktører – realitet eller kun ideal? Hvorfor oppfatter vi barn som vi gjør? Og, hvordan vil Norges barnevern se ut om ti, eller femti år fra nå? Poenget her er ikke å utforske slike spørsmål i oppgaven, men heller understreke betydningen av rådende diskursers bestemmende utgangspunkt for arbeidet vi gjør med og for barn i dette feltet. Noe som en gang ble ansett som god ivaretakelse av barn, betraktes nå som en svært skadelig behandling av barn. Det å ha et åpent og reflektert forhold til slike spørsmål vil kunne bidra til at barnevernspedagogen evner å vurdere den praksisen som brukes i dag på en god måte.

3.1.2 *Sannhetens tilblivelse av fenomenet seksuelle overgrep*

Et annet eksempel jeg betrakter som nevneverdig - ut ifra Foucaults diskursbegrep og viten-makt-sammenheng – er seksuelle overgrep mot barn som fenomen. Sett gjennom sosialkonstruktivismen får fenomener gitte forståelser og betydninger via sosiale og språklige konstruksjoner. Fenomenet *seksuelle overgrep* er på den måten et konstruert fenomen med gitte forståelsesrammer.

Foucault diskursbegrep innebærer det han omtaler som utelukkelsesprosedyrer (Foucault 1999, 9). Det vil si diskursens forbud, hva kan snakkes om og hvem kan si det er, er bestemt av diskursen. Diskursive praksiser har opprettholdt tabu ved seksuelle overgrep som fenomen, og dens eksistens har ikke vært gyldiggjort i samfunnet. Det finnes ikke sikre tall på hvor mange barn i Norge som har blitt, eller blir utsatt for seksuelle overgrep. Det betyr derimot ikke at fenomenet ikke har funnet sted (Søftestad 2005, 25). Økt kunnskap og oppmerksomhet ved fenomenet har medvirket til å endre diskursens tabu. Dette kan eksempelvis vises gjennom økt rapportering og anmeldelser av seksuelle overgrep mot barn de siste 10-20 årene (Norsk Helseinformatikk, 2016).

3.2 **Språkets makt**

Det er gjennom språket vi er i kontakt med andre. Våre virkelighetsbeskrivelser formes gjennom språket, og språket bidrar til et fellesskap mellom mennesker (Skjervheim 1996, 71). Språket er menneskets viktigste redskap for kommunikasjon og samhandling. Kroppsspråk, tale og skrift er eksempler på språkets ulike uttrykksformer. I arbeid med mennesker er det viktig å være bevisst sitt språk. I barnevernsarbeid møter vi mennesker i en sårbar situasjon, og det å være kongruent i språket er nødvendig for å kunne skape rom for tillit og samarbeid.

Språket besitter ikke meningsinnhold om fenomener i utgangspunktet, men gjennom historiske og kulturelle diskurser, tillegger vi ord og begreper realitet og betydning. Ut ifra en slik forståelse, betegner ikke språket den fysiske verdenen, men gir språklige bilder som setter navn på sanseintrykk og erfaringer. Språket er viktig i forbindelse med etablering av identitet og tilhørighet, og utelukkelsesprosedyrer bidrar til å inkludere og ekskludere det en kan omtale og ikke (Eliassen 2016, 59-69;

Skau 2013, 51; Thomassen 2006, 181). Den som eier ordende råder over muligheten til å definere og beskrive verden sies det.

Med grunnlag i Foucaults perspektiver vil enhver som taler et språk bære en fundamental definisjonsmakt. Språkets kategoriseringer representerer en definisjonsmakt ved at fenomener og virkelighetsbeskrivelser kun lar seg erkjenne gjennom språket.

3.3 Fagspråk

I hjelpearbeid skal yrkesutøveren kartlegge hva som er problematikken i klientens livssituasjon, og vurdere hva som skal til for å hjelpe og møte klientens behov. Virkeligheten og menneskelige problemer er komplekse, og fagspråket bidrar til en systematisering og kategorisering av kompleksiteten i forsøk på å skape nødvendig oversikt (Skorpen 2016, 4). Menneskelige problemer overtettes til et systemspråk, og sorteres og kategoriseres inn i egnede og eksisterende kategorier.

Ifølge Skau (2013, 53) er oversettelsen fra hverdagspråk til fagspråk et viktig ledd i å gjøre enkeltindividers problematikk og behov tilgjengelige for hjelpeapparatets inngrep. Først når et sosialt, psykisk eller fysisk problem blir definert og diagnostisert, blir videre intervensjoner fra ulike hjelpeapparat legitime. Problemdefinering via diagnoser og kategoriseringer vil knyttes til bestemte profesjonelle kulturer, teorier og behandlingsmåter.

3.3.1 En kamp om makt til å definere

Den språklige overføringen fra hverdagspråk til fagspråk er en medvirkende faktor til å opprettholde en skjev fordeling av definisjonsmakt mellom barnevernspedagogen og klienten. Ved å være i kontakt med barnevernet, beveger barn og familier seg på en arena styrt av profesjonelle yrkesutøvere. Yrkesutøveren benytter seg av et fagspråk som i utgangspunktet skal bidra til problemidentifisering og gi en oversikt. Dette er et språk som barnevernspedagogen blir kjent med gjennom sin utdanning og profesjonskultur, og kan fremstå som svært forvirrende og uforståelig for klienten (Skorpen 2016).

Fagspråket brukes til å benevne og definere utsnitt av virkeligheten, og har et autoritativt grep om virkelighetsbeskrivelsen. Den profesjonelles posisjon og fagspråkets autoritet kan gjøre det vanskeligere for en klient å få gjennomslag for syn og oppfatninger av sin virkelighet om denne virkelighetsbeskrivelsen ikke er i samsvar med fagpersonens syn. Ifølge Skau (2013, 55) sosialiseres klienter inn i klientrollen, og mange tilegner seg deler av fagspråket og benytter det i fortellinger om egne private tilstander og opplevelser. Klientene oppdras og sosialiseres, og ved å tilegne seg fagspråket kan de oppleve at de har et mer likeverdig forhold da fagspråket gir de mer makt når de skal samhandle med barnevernspedagogen. De kan på den andre siden oppleve at de ved å tilegne seg fagspråket fratras sin egen opplevelse av hvordan situasjonen er for å kunne kommunisere med barnevernspedagogen. Det er viktig at barnevernspedagogen er reflektert over disse mekanismene i samhandling med klienter.

3.4 Fagspråk i endring

Slik språk og diskurser er dynamiske, er også fagspråk og begrepsbruk i barnevernsarbeid stadig under endring. Nye begreper dukker opp, andre forsvinner, eller skifter mening (Skau 2013, 23). Ifølge Thørnblad og Holtan (2014, 81) bør fagmyndigheter og yrkesutøvere, forskningsmiljøer og utdanningsinstitusjoner, kritisk analysere sin begrepsbruk. De begrunner dette med at fagspråket skal stå i samsvar med samfunnsutvikling og ny kunnskap, og endringer skal bidra til å tjene klienten bedre.

3.4.1 Barnevernproffene – språket må endres

I anledning utredningen av forslag til ny barnevernslov (NOU 2016: 16), har Barnevernsproffene i Forandringsfabrikken utarbeidet et eget forslag til ny barnevernslov (Forandringsfabrikken 2016 - Forslag til barnevernlov fra barnevernsproffene). I barnevernproffenes forslag er det blant annet foreslått endringer i begrepsbruken til barnevernet. På side 8 i forslaget står det følgende:

Flere av ordene som barnevernet bruker, kan for oss virke fremmede og skumle. Vanskelige ord kan lage avstand mellom barnevernet og oss. Ord kan

stigmatisere og såre – og gjøre oss annerledes. Ord kan også få det til å kjennes som om barnevernet bruker makt. Noen av endringsforslagene lyder: *plassering* → *flytting*, *fosterhjem* → *familiehjem*, og *medvirkning* → *samarbeid*, *atferd* → ut av loven. Forslaget om begrepsendringer begrunnes med at enklere og mindre stigmatiserende ord vil virke mindre fremmedgjørende. Samtidig kan enklere begrepsbruk bidra til at barn og unge lettere vil kunne beskrive sin egen situasjon, og det vil være enklere å vite om man blir tatt på alvor og hørt.

4 Hvem blir klienten i møte med barnevernet?

Ifølge Foucault er faglige, vitenskapelige og politiske diskurser systematiske disipliner som produserer det de omtaler. I dette tilfellet; hvem klienten *er*. I følgende kapittel vil jeg ta for meg hvordan diskurser medvirker til en prosess der klientstatusen blir definert og kategorisert av hjelpeapparatet.

4.1 Subjektposisjoner

Rollebegrepet er et kjent begrep innen sosiologien, og knytter seg til bestemte relasjonelle eller sosiale posisjoner mellom individer, for eksempel ”mor” og ”barn”. Ifølge Erving Goffman (1961, sitert i Stax 2003, 165) er det gitt at en viss type rolle skal gi en viss type adferd. *Subjektposisjoner* er ikke definert direkte ut ifra relasjonelle eller sosiale forhold, men er posisjoner definert ut fra diskursen og dens rammer. Diskursen etablerer forventninger til måter å oppføre seg på, knyttet til en gitt subjektposisjon. Subjektposisjonsbegrepet har noen likheter med Goffmans rollebegrep, fordi partene forholder seg til hvilke forventninger som er satt.

”Den som seier kven ein annan er, har han i si makt” (Hegel, sitert i Skjervheim 1996, 12) Neumann (2001, sitert i Andersen 2007, 18) hevder at rådende maktposisjoner har makten til å etablere og opprettholde subjektposisjonene. Ved å tillegge subjektposisjoner ulike statuser, kan grupper eller enkeltpersoner undertrykkes eller domineres etter den rådende posisjons interesse. Hvilke subjektposisjoner som eksisterer i en diskurs, og hvilke egenskaper, funksjoner eller relasjoner de har, formes og defineres av barnevernsprofesjonen (ibid.). Klienten underkastes barnevernsкультуrens dominerende maktposisjon, og tilskrives en klientrolle som

muligens ikke samsvarer med klientens egen selvoppfatning. De profesjonelle innehar makten til å definere identitetsbeskrivelser, noe som bidrar til å skape og opprettholde en skjev fordeling av definisjonsmakt.

4.2 Identitetstilskrivelse via kategorier

Ifølge Järvinen og Mik-Meyer (2003, 15) er første skritt i de fleste former for sosialt arbeid å diagnostisere og kategorisere en persons problemer. Barnevernspedagogen skal utforske klientens fysiske, psykiske og sosiale situasjon for å sette i verk riktig og passende tiltak. Hennum (2006) bemerker at identitetsdefinering er en prosess som skal samsvare med et eksisterende systemspråk og –forståelse. Hjelpesystemet råder over etablerte handlingsmuligheter og tiltak, og klientens problemer defineres deretter (Jensen 2016). Menneskelige problemer vil på den måten kategoriseres og defineres basert på fagkultur og tjenesteyterens kunnskapssyn og virkelighetsoppfatninger.

Faglige, vitenskapelige og politiske diskurser er bestemmende for vurderings- og beslutningsprosesser. Hvordan vi definerer skillet mellom normalitet og avvik, hva som defineres som problemer, og hva vi ser etter ved klienten er prosesser bestemt av diskursens føringer (Thomassen 2007, 185). ”Hva” og ”hvem” klienten *er* vil derfor muligens bli definert annerledes på et annet tidspunkt eller i en annen kontekst.

4.2.1 Er det i det hele tatt mulig å skape et helhetlig bilde av en klient?

I et sosialkonstruktivistisk perspektiv, vil fokus på mening, forståelse og helhetlig tenkning om menneskers hverdagsliv stå i fokus (Helgeland 2009). I Helgeland sin artikkel *Definisjonen av situasjonen* (ibid.), presiserer hun betydningen av å danne et helhetlig syn på klienten. Det å prøve å forstå individers adferd, vil ifølge Helgeland kunne hjelpe barnevernspedagogen til sette seg inn i hvilke vurderinger og overveielser som ligger til grunn for individets motiver.

Foucaults perspektiv på menneskers behov for kategoriseringer av den komplekse virkeligheten, vil begrense muligheten til å etablere et helhetlig syn på et individ. Diskurser er bestemmende for hvordan vi tenker og handler, og tilgjengelige kategoriseringer vil dermed være bestemt ut ifra samtidens gjeldende kunnskapssyn.

Hennum (2016) hevder at kategoriseringer påvirker hvordan vi beskriver klienter via selektive egenskaper eller karakteristikk. Videre får dette konsekvenser for hvordan vår oppfattelse av klienten etableres, som vil få betydning for utfall i barnevernssaken. Jeg undrer meg derfor over i hvilken grad det er mulig å skape et helhetlig inntrykk av klienten, og om vi i forsøk på søk etter helheten ville skapt et kaotisk helhetssyn i den grad det er mulig, uten videre handlingsmuligheter? Det finnes selvsagt ikke entydige svar på slike spørsmål, men det er interessant å reflektere ved hvorvidt det er mulig, og i hvilken grad, en barnevernspedagog behersker å skape et helhetssyn på klienter, samtidig som diskursens overordnede styringsfunksjon kontrollerer rådende virkelighetsoppfatninger.

4.2.2 *Diagnosen som dominerer*

Ved å sette ord på og beskrive menneskelige karaktertrekk som betraktes å være avvikende fra normaliteten, plasseres visse atferdsuttrykk inn i kategorier. Mennesker med lignende adferd og kjennetegn kan få den samme kategoriske plasseringen. Dette kan eksemplifiseres gjennom diagnosesystemer, der mennesker med likhetstrekk i selektive atferdsuttrykk defineres og tildeles en diagnose. Kjennetegn og *typiske* karaktertrekk ved en diagnose, kan få dominerende betydning i synet på individet (Bruloft og Strømhaug 2011, 40).

Foucault hevder at en diagnosedefinering vil kunne bidra til at diagnosen produseres utover det som naturlig eksisterer ved individet (Foucault 2000, sitert i Bruloft og Strømhaug 2011, 40). Ved å sette ord på en diagnose kan definisjonen av klienten få status som en "sannhet". I barnevernsfeltet kan det oppstå visse forventninger tilknyttet møtet med mennesker med ulike diagnoser. Barnevernspedagogen har kjennskap til kjennetegn ved diagnosen, og ved å søke etter visse kjennetegn kan det resultere i å fremstå som et forsterket uttrykk.

Eksempelvis kan vi tenke oss at vi møter et barn med diagnosen ADHD. Diagnosen vil føre til ulike praksiser, holdninger og responser i behandlingsapparatet. Det er ikke alltid lett å vite om et barns væremåte eller adferd skyldes omsorgssvikt eller andre forhold, eventuelt begge deler i samspill. Barn som lever under omsorgssvikt kan utvikle symptomer og atferdsuttrykk som ligner ADHD-diagnosens kjennetegn, blant

annet konsentrasjonsvansker og urolighet. Engstelse, tristhet og andre psykiske vansker vil også kunne ha disse symptomene (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017). Bruce Perry (2006, sitert i Eldøy 2015, 40) retter fokus mot feildiagnostisering av ADHD, og barn som burde fått behandling for utviklingstraumer, depresjoner, angst og stresslidelser, eller andre psykiske vansker, isteden får behandling for ADHD.

Feildiagnostiseringer vil kunne påvirke en oppfatning av barnet som kan føre til behandlingstilbud i hjelpeapparatet som muligens ikke er relevant for barnets vansker. På bakgrunn av dette er det dermed helt nødvendig å utforske barnets omgivelser for mulige årsaksforhold til barnets vansker, fremfor å se diagnosen som en isolert egenskap ved barnet.

5 BARNEVERNETS TEKSTER SOM UTRYKK FOR MAKTT

Sett i et sosialkonstruktivistisk perspektiv vil ord- og begrepsvalg i beskrivelser være svært vesentlig for oppfattelser av klienten. Nedtegnelser og beskrivelser i klientsaker vil ikke være nøytrale refleksjoner av virkeligheten, men konstruksjoner eller mulige versjoner av virkeligheten slik den oppfattes av den profesjonelle (Solberg 2013, 69). I følgende kapittel vil jeg se på aspekter ved barnevernets tekster som maktutøvelse, hvor klientens oppfatning av eget liv underkastes barnevernspedagogens definisjonsmakt.

5.1 Klientenes virkelighet gjennom barnevernets tekster?

En tekst kan leses på mange måter. Avhengig av hvem som leser teksten vil gi ulike utgangspunkt for tolkningsmuligheter angående det som formidles. Blant annet journaler, rapporter og saksfremlegg skal speile utvikling i saken, vurderinger som gjøres, samarbeid mellom partene, og grunnlag for beslutninger. Tekstene er ment å gi en helhetlig oversikt over klientens situasjon, men også fremgangen og samarbeidet i saken.

Et sosialkonstruktivistisk perspektiv peker på hvordan språket som brukes kan være bestemmende for hvordan vi fremstiller klienters virkelighet. Ifølge Engebretsen (2007) vil barnevernets tekster bidra til å forme en selektiv fremstilling og oppfatning av barn og familiers virkelighet, noe som kan få betydelige utfall i barnevernssaken. Barnevernspedagogen skal utforske og definere klienters opplevelser og virkelighetsbeskrivelser. Videre skal denne informasjonen fortolkes og analyseres ut ifra teorier, kunnskaper og begreper som barnevernspedagogen innehar (Røkenes og Hanssen 2006, 237; Thomassen 2006, 190). Hvordan leser og fortolker vi klientenes situasjon og handlinger? Hvilke språkformuleringer og begrepsvalg foretar vi? Hvilke fortellinger og utsnitt av virkeligheten blir definert og beskrevet, og hvilke utelater vi? Er det barnevernspedagogens eller klientenes egne beskrivelser som vil dominere tekstene? I dette kapitlet skal jeg behandle hvordan underliggende maktstrukturer kan få betydning og påvirkning i oppfattelser av klienter, og ved å stille disse oss disse spørsmålene kan vi bli mer reflekterte og oppmerksomme på hvordan vi fremstiller klienter i barnevernets tekster.

5.1.1 *Selvproduserende oppfatninger av klienten*

Fordi språk og makt anses å være i et sirkulært forhold, kan generaliseringer foregå gjennom språket. Språket er i seg selv selvgeneraliserende, gjennom begreper tilskrevne meningsinnhold. Engebretsen (2007, 15) viser til hvordan barnevernets tekster ikke *kun* bidrar til å forme en presentasjon og oppfatning av klientens virkelighet, men tekstene er også et bidrag til en selvproduserende oppfatning av klienten (Engebretsen 2007, 15; Andersen 2003, 160).

Jensen (2016) hevder at dersom hjelpetiltak ikke fører til ønsket endring kan det forsterke barnevernspedagogens oppfatning om klientens livssituasjon. Dette kan eksempelvis illustreres ved at en saksbehandler i barneverntjenestens førstelinje er i kontakt med en familie. Familien mottar råd og veiledning gjennom frivillig hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4 første ledd. Hjelpetiltaket synes ikke å føre noe sted, noe som forsterker barnevernspedagogens oppfatning om at familien trenger hjelp, og deres omsorgskompetanse ikke er tilstrekkelig. I stedet for at barnevernspedagogen beholder sin oppfatning av at omsorgskompetansen er dårlig,

kunne vedkommende ha vurdert hjelpetiltakene som var satt inn og reflektert og vurdert om dette er riktige tiltak for å hjelpe familien.

5.1.2 *Selvautorerende oppfatninger av klienten*

I videreføring av overnevnte, hevder Skorpen (2016, 10) at begreper også kan fremstå selvautorerende. Skorpen presiserer at det gjerne er vage begreper som kan bli tatt forgitt i sin forståelse, og setter derved spørsmålstegn ved om vi tar også tar slike begreper forgitt dersom vi ikke kjenner til konteksten. I den sammenheng vil jeg se på bruken av *atferdsbegrepet* i barnevernets tekster.

I barnevernet er atferdsbegrepet hyppig brukt, gjerne i kombinasjon med –problemer, -vansker eller –forstyrrelser. I barnevernloven kan barn bli plassert ved å vise alvorlige atferdsvansker, etter atferdsparagrafene (jf. bvl. §§4-26, 4-25 og 4-26). Alvorlige atferdsvansker bli kategorisert som ”alvorlig eller gjentatt kriminalitet”, ”vedvarende misbruk av rusmidler”, eller ”på annen måte”.

Begrepet *adferd* kan resultere i en selvautorerende tatt-forgitthet ved beskrivelser av barn og unge. Begrepet blir brukt som egenskapsbeskrivelser av barn og unge, uten egentlig å beskrive hva det betyr. Dersom vi hører ”ungdommen har en atferd” forbindes dette raskt med negative handlinger, og er vi i det hele tatt interesserte å etterspørre kontekst eller fortid? Barnevernproffene beskriver atferdsbegrepet som stemplende, og et begrep som blir raskt en del av identiteten til barn og unge. Å vise atferd som utfordrer, er ofte en måte å uttrykke vonde følelser på, et ”språk” (Forandringsfabrikken 2016 - Forslag til barnevernlov fra barnevernsproffene, 17). På bakgrunn av dette er det viktig at vi som barnevernspedagoger er bevisste og ydmyke med begrepsbruken, slik at vi ikke setter klientene i en ”bås”.

5.2 **Objektivitet som maktuttrykk**

Barnevernets tekster preges av en praksis der objektive fremstillinger er et nøkkelord (Birkeland 2013, 48). Ordet ”jeg” utelates, og personen som observerer og får informasjon, skjules i teksten. Skriveren viser seg gjennom en aural skri-versynsvinkel, noe som innebærer at det personlige ved skriveren utelates, og

skriveren fremstår som en nøytral observatør (Birkeland 2013; Engebretsen 2007, 31; Pengerud 2015, 61; Skorpen 2016). Beskrivelser av klienter nedtegnes i tredje person (mor, barn, far), noe som fremmer et inntrykk av skriverens skjønn som objektiv og upersonlig. Skriveren i en tekst, altså barnevernspedagogen, vil gjennom det skriftlige definere og vurdere klientene. Fagspråket representerer det vurderende, med et objektiviserende blikk (Skorpen 2016, 9). Denne objektiviteten kan også bidra til en fremmedgjøring av klienten, og kan bidra til opprettholdelse av maktstrukturer mellom barnevernspedagog og klient.

5.2.1 Lovverket og systemets krav til språk

Barnevernets virksomhet er styrt og regulert av lovverket, og det å arbeide etter loven krever at en kjenner til ord og begreper som lovverket benytter seg av. Videre må en kjenne til det rettsapparat som loven opererer innenfor. I barnevernfaglig arbeid er dokumentasjonskravet høyt (jf. bvl. §6-1), og der avgjørelser og beslutninger skal fattes, skal alle vurderinger som er foretatt fremkomme i sakens dokumenter. Det betyr at saksbehandlere i barnevernet må kunne dokumentere sitt arbeid innenfor profesjonens sjanger (Engebretsen 2007, 30).

I barnevernsarbeid må barnevernspedagogen systematisere store kunnskapsmengder og fatte avgjørelser som kan få avgjørende konsekvenser for en familie. Det finnes et gap mellom det vitenskapsbaserte fagspråket barnevernspedagogen benytter seg av og de talemåter folk flest bruker i sitt hverdagsliv (Andersen 2007, 41; Skorpen 2016). Barnevernspedagogen må kunne legitimere for beslutninger som fattes, og hvilke vurderinger som ligger til grunn. Det foreligger dermed en forventning til barnevernspedagogen å makte fagspråkets koder. Ut ifra dette kan det tenkes at barnevernspedagogen selv posisjonerer og underkaster seg andres maktdominans og diskurser. På den måten kan det dermed antas at barnevernspedagogen ikke makter å differensiere mellom fagspråk/hverdagspråk, og mellom klienter og andre profesjoners forventninger til barnevernspedagogens yrkesutøvelse og språkbruk.

6 SAMARBEID OG BRUKERMEDVIRKNING PÅ BARNEVERNETS PREMISSE

Gjennom tre år på barnevernutdannelsen lærer vi om moralske og ideologiske verdigrunnlag i barnevernsarbeid. Barnevernspedagogers verdigrunnlag er fundert i politikk og i FO (Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere). I Yrkesetisk Grunnlagsdokument (2015, 5-7) er det beskrevet fundamentale verdier som burde utgjøre et etisk grunnlag for yrkesutøveren. Blant annet skal barnevernspedagogen møte klienter med menneskeverd, respekt for den enkeltes integritet, tilrettelegge for medvirkning, og anerkjenne ulikhet og ikke-diskriminering. Videre bør barnevernspedagogen ha et helhetlig menneskesyn, basere arbeidet sitt på tillit, åpenhet og redelighet, samt vise omsorg og nestekjærlighet, og fremme solidaritet og rettferdighet (ibid.).

Klientens mestring i eget liv står i dag som sentrale verdier i helsearbeid, knyttet til intensjonen om å styrke brukermidvirkning i alle deler av en sak. Samarbeid mellom klient og barnevernspedagog skal baseres på å arbeide sammen for å oppnå ønsket endring (Aarre 2010, sitert i Skau 2013, 20). Ifølge Uggerhøj (2005, 81) tyder slike verdier på å være institusjonaliserte verdier, som det i realiteten ikke er mulig å fullverdig oppfylle. I følgende kapittel vil jeg se på ulike aspekter ved samarbeid mellom klienter og barnevernspedagogen. I kapitlet vurderer jeg hvordan barnevernspedagogens posisjon og definisjonsmakt påvirker et mulig samarbeid. Avsluttende i kapitlet vil jeg også se på egenskaper ved definisjonsmakten som kan fremme samarbeid og medvirkning.

6.1 Samarbeid på barnevernets premisser

I barnevernsarbeid er samarbeid mellom barnevernspedagogen og klienten helt sentralt for å kunne gi den hjelpen klienten har behov for. Begrepet *samarbeid* vekker assosiasjoner hvor det å samarbeide handler om to eller flere likeverdige parter som jobber sammen for å oppnå felles mål (Engebretsen 2007, 36). Som nevnt innledningsvis i kapitlet, er samarbeid beskrevet som en av de fundamentale verdiene i barnevernsarbeid for å oppnå ønsket endring.

Järvinen og Mortensen (2005) belyser hvordan Foucaults relasjonelle maktforståelse ikke nødvendigvis oppfattes som maktutøvelse av de berørte partene. Når makten ikke oppfattes, kan de som utøver den oppfatte seg selv som en nøytral fagperson. På bakgrunn av en forståelse om at barnevernspedagogen råder over definisjonsmakten, vil en maktutøvelse som ikke oppfattes kunne tenkes å forsterke en skjevfordeling av definisjonsmakt mellom partene, og dermed begrense et optimalt likeverdig samarbeid.

6.2 Gyldiggjørelse av ulike virkelighetsoppfatninger

Barnevernfaglig arbeid utøves primært i møter mellom mennesker, og mange sosialarbeidere anser derfor møtet og dets innhold som noe av det mest sentrale i arbeidet. Måten en barnevernspedagog møter klienter på, kan være høyst avgjørende for hvordan tjenester og hjelp blir utført, forstått og mottatt (Uggerhøj 2005, 81). I arbeidet møter vi barn og familier som bærer med seg svært ulike skjebner og livssituasjoner, og hvert enkelt individ har sin egen unike livshistorie. Ut ifra institusjonelle betingelser formes klienter ut ifra menneskelige problemer og inn i kategorier som samsvarer med hjelpesystemets handlingsmuligheter. Med en profesjonskultur som er basert på å diagnostisere, kategorisere og definere, er det i det hele tatt mulig å se hele mennesket som et unikt individ? Videre vil jeg se på hvilke muligheter som foreligger i å se et menneske med et helhetlig syn.

I Skjervheims *Deltakar og Tilskodar* tas det utgangspunkt i det fundamentale skillet mellom det å være deltaker og tilskuer i menneskelig samhandling. Å observere et individs adferd beskrives som å være en tilskuer, mens individet selv er deltaker. Ulike mennesker vil aldri kunne ha samme utgangspunkt for å observere menneskelige tanker og handlinger, fordi enhver tilskuer/observatør mangler selve utgangspunktet og grunnlaget for observasjonen (Skjervheim 1996; Otnes, 2013). En tilskuer kan derimot innta en tilskuerposisjon til sin egen adferd og reflektere over sin deltakelse, men vil uansett aldri kunne innta den samme observasjonsposisjonen som andre individer inntar overfor deg. Menneskelig adferd vil ut ifra dette perspektivet, alltid fremstå annerledes for individet/deltakeren selv, enn for tilskueren. På bakgrunn av dette vil vi aldri kunne forstå et annet individ fullt ut.

Sosial interaksjon innebærer vekslning mellom å være deltaker og tilskuer, til egne og andres adferd. Ved å observere den andre, står vi i fare for å fullt ut objektivere individet som en "sak", og betrakte våre observasjoner som et "faktum". Ifølge Skjervheim tilintetgjør vi i så fall en del av den andres frihet til se verden på andre måter enn en selv (Otnes 2013; Røkenes 2006, 13).

Foucault er opptatt av hvordan skillet mellom falskt og sant produseres, og hvilke effekter det får. Det er her interessant å se Foucaults perspektiv i sammenheng med Skjervheims *Deltakar og Tilskodar*. Med Foucaults makt-viten perspektiv in mente, vil barnevernspedagogens observasjoner og vurderinger kunne legitimeres gjennom profesjonens kunnskapssyn. Observasjoner vil kunne betraktes som et "faktum" ved individer, noe som kan få videre følger i barnevernssaken. Familiens mulighet til å få gjennomslag for motforestillinger eller andre syn, svekkes i den grad barnevernspedagogens definering av observasjoner anses som et faktum. Det kunne vært interessant å utforske i hvilken grad barnevernspedagogen behersker å skille mellom observasjoner, vurderinger, diagnoser og kategoriseringer som et faktum og bestemte karaktertrekk ved klienten, og det å se klienten som et helt menneske som det er umulig å kjenne alle egenskaper og aspekter ved. Hvilken ydmykhet viser barnevernspedagogen overfor klienten i forhold til at det ikke vil være mulig å fullt ut forstå klientens handlinger og tanker, og anser barnevernspedagogen sine egne oppfatninger og vurderinger av klienten som et faktum uten å reflektere over disse perspektivene? Ut ifra et slikt perspektiv vil muligheter for samarbeid mellom barnevernspedagogen og klienten svekkes, basert på partenes ulike utgangspunkt for gyldiggjørelse av sine oppfatninger og synspunkter. Barnevernspedagogen hersker over makten til å legitimere for sine egne vurderinger, noe som vil kunne ugyldiggjøre klientens synspunkter dersom de ikke samsvarer.

6.3 Definisjonsmakten hemmende kraft på medvirkningsmuligheter

Brukermedvirkning er forankret i et menneskesyn basert på demokrati og likeverd. Dette er verdier som er nedfelt i internasjonale konvensjoner og i Norges lover. I FN's konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989 (barnekonvensjonen – BK.), artikkel 12 er følgende vedtatt om barns rett til medvirkning:

Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Med hjemmel i barnevernloven § 4-1 andre ledd har Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet fastsatt forskrift av 1.juni 2014 om medvirkning og tillitsperson. I forskriftens § 3 beskrives følgende:

Med medvirkning forstås at barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og gis mulighet til fritt gi uttrykk for sine synspunkter. (...) Barn kan medvirke i egen sak ved å uttrykke sin forståelse, valg og preferanser gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon.

Det mangler imidlertid entydig innhold i forhold til hva medvirkning faktisk skal innebære. Hvilken rolle skal den unge få? I hvilken grad skal barnets synspunkter få innflytelse over fagpersonens vurdering? Ifølge Jensen (2016) er det tvetydige holdninger blant yrkesutøvere vedrørende hvilke områder den unge skal kunne medvirke, og ulike holdninger i forhold til fagpersonens syn på ”hvem vet hva som er det beste for barnet”. Hva kan det være reelt at barnet får være delaktig i, og tydeliggjøres grensene for medvirkning? Dette er perspektiver som barnevernspedagogen må reflektere over, og det kan være mange ulike forhold ved en sak som påvirker vurderingene. Hvilke vurderinger som gjøres vil også være påvirket av hvor alvorlig situasjonen anses og være.

Maktutøvelse i barnevernet bidrar til å konstruere den unges medvirkningsrom. Barnevernspedagogen har stor påvirkningskraft over hvilke temaer som velges ut for problemløsning, og dermed også hvilke løsninger og tiltak som iverksettes. Videre i kapittelet vil jeg vise hvordan den unges medvirkningsrom har sammenheng med, og konstrueres ut ifra den grad den unge evner å tilpasse seg barnevernets institusjonell betingelser.

6.3.1 Medspiller eller motspiller

Ifølge Jensen (2016) er klientens medvirkningsmuligheter begrenset ut ifra samhandlingen som konstrueres mellom partene. Det er barnevernspedagogen som definerer grensene for hva klienten kan (og ikke kan) medvirke i. Barnevernets spilleregler gjør seg gjeldende, og klientens medvirkningsmuligheter vil både fremmes og hemmes av disse spillereglene. Jensens artikkel (ibid.) bygger på en ph.d-

studie om ungdommers medvirkningsmuligheter i en nettverkskontekst i barnevernet. Jensen beskriver hvordan klienter/ungdom i møte med barnevernet indirekte forhandler om en klientposisjon som medspiller eller motspiller.

Medspillerposisjonen presenterer Jensen (2016) som ungdommer som behersker spillereglene i samhandlingen mellom ungdom og barnevernet. Premisser for samhandling baseres på institusjonelle betingelser, der klientens problemforståelse samsvarer med det systemet kan tilby av hjelp. Videre beskriver hun ungdom som tar sin egen situasjon på alvor og som er motiverte for endring. Dette styrker grunnlag for samarbeid mellom partene. En forhandling om en motspiller posisjon oppstår der disse kravene og premissene ikke oppfylles. Dersom ungdommen uttrykker motforestillinger og motsigelser starter en forhandlingsprosess om en *mindre samarbeidsvillig* klientposisjon, eller en motspiller som Jensen beskriver. Lite motivasjon og lav interesse for endring, og problemforståelse og løsningsforslag som ikke samsvarer med barnevernets handlingsmuligheter, vil styrke barnevernets oppfattelse av ungdommen som en motspiller.

Uggerhøj (2005, 90) hevder at klienten tilsynelatende er avhengig av dialogen som strategi for å ha mulighet til å inngå i et forholdsvis likeverdig samarbeid med barnevernspedagogen. Uggerhøj argumenterer med at en tradisjonell adgang til makt, eksempelvis ved å protestere, ikke vil bidra til en maktkamp om å definere virkelighetsbeskrivelser, men heller medvirke til at klienten forhandler om en såkalt motspillerposisjon. Stax (2003, 188) belyser hvordan *samarbeidsvillige* klienter synes å vise tegn på en kolonialiserende strategi. I denne sammenheng vil det si at klienten beveger seg inn på en ukjent arena, og innretter seg etter gjeldende faglige og politiske diskurser.

Sett i et slikt perspektiv er det utvilsomt at yrkesutøveren har størst definisjonsmakt når det gjelder hvordan barnevernssaker blir kategorisert og håndtert (RKBU Vest 2015, 87).

6.3.2 Et eksempel på hvordan makt kan utøves i en situasjon

En gutt jeg møtte gjennom min praksisperiode, her kalt Mikkel, satte i gang noen tanker i meg. Mikkel hadde en svært ustabil omsorgssituasjon og ble re-plassert ved institusjonen x antall ganger i løpet av få måneder. Utallige holdesituasjoner oppstod gjennom hans tid på institusjonen. Disse situasjonene ble tatt svært seriøst ved bevisst ivaretagelse av gutten i etterkant av situasjonene, og faglige drøftinger med ledelse og psykolog for å forstå guttens adferd. Det er derimot ikke poenget ved eksempelet.

Poenget her, er den tydelige maktutøvelsen som utspilte seg på den ene siden, mens på den andre siden vil jeg se på en hendelsesrekke, som jeg her kaller for ”juice-krigen”. Én dag hentet Mikkel seg en kartong med juice fra kjøkkenet, og tok den med seg til sitt soverom. En ansatt gikk ganske snart etter gutten, og fortalte at det ikke var lov å ta med kartongen til rommet (kun i glass), fordi juicen skulle være tilgjengelig for samtlige ungdommer på huset. Etter noe diskusjon fikk den ansatte ta kartongen. Senere samme dag gjentok hendelsen seg, og den repeterte seg flere ganger dagen etter, og dagen etter der igjen.

Det jeg undrer meg over er hvilken funksjon de ansatte på institusjonen mente denne ”juice-krigen” skulle ha. Skulle det ha en disiplinierende og oppdragende funksjon, eller kunne det ha symbols funksjon ovenfor de andre ungdommer? Satt institusjonen normale forventninger til gutten? Situasjonen fikk stor oppmerksomhet, men i etterkant var det ingen (ut ifra mine observasjoner) som reflekterte over hendelsene. Dersom, for eksempel, de ansatte hadde tolket guttens handling som en form for å ta (tilbake) noe kontroll i sitt liv, hadde han da fått beholde juicen på rommet? Eller ble det en maktkamp av prinsipp for å overholde institusjonens uskrevne regler? Jeg reflekterte over om det kunne være de ansatte som hadde behov for å understreke sin posisjon, etter mange kaotiske og utfordrende tvangssituasjoner og at de ikke vurderte om guttens adferd kunne være et forsøk på å få mer kontroll over eget liv.

Det er ikke min hensikt å vurdere eller kritisere hvorfor ”juice-krigen” oppstod eller måten den utspilte seg. Jeg undrer meg derimot om slike praksiser utspiller seg på bakgrunn av at vi forventer et samarbeid på våre (barnevernets) premisser. Er det her gutten som ikke innretter seg etter institusjonens uskrevne regler, eller er det

institusjonens ansatte som ikke ser guttens behov? Er det gutten som er vanskelig, eller kunne situasjonen utspilt seg annerledes dersom de ansatte hadde reflektert mer over hendelsen, og vært mer bevisste på hva som var årsak til guttens adferd i stedet for å uttrykke sin maktposisjon. Jeg reflekterer over at jeg som barnevernspedagog innehar makt til å gi barnet større innflytelse og makt over egen hverdag ved å invitere til et samarbeid og reflektere mer over hva som ligger til grunn for klientens adferd i ulike situasjoner.

6.4 Makt som fremmer samarbeid og medvirkning

Foucault hevder at samfunnsinstitusjoners (barnevernets) arbeid er konstruert ut ifra bestemte kunnskapsgrunnlag, og dominerende kulturelle forestillinger og diskurser (Jensen 2016). Som vist i dette kapittelet, vil samarbeid ut ifra et slik perspektiv baseres på klientens tilpasningsevne til hjelpeapparatet. Jensen (2016) hevder derimot at maktutøvelse i barnevernet også kan fremme klientens medvirkningsmuligheter, og bidra til et godt samarbeidsklima i relasjonen.

Å definere en situasjon handler om at vår oppfattelse ikke bare blir vår virkelighet av en situasjon, men noe vi også handler ut fra (Levin 1996, sitert i Wangberg Hansen 2016, 37). Dersom klienten og barnevernspedagogen har ulike forståelser av en situasjon, vil det kunne påvirke til å skape konflikt og et begrenset grunnlag for tillit og samarbeid. På den andre siden kan barnevernspedagogen møte klienten ”der de er” som en strategi for å oppnå samarbeid og tillit. Det handler om å sette seg inn i klientens situasjon, og anerkjenne klientens egne virkelighetsbeskrivelser. Det å prøve å forstå klientens virkelighetsoppfatninger og hvilke områder klienten selv ser behov og ønske for hjelp, vil skape grunnlag for et klima basert på tillit og samarbeid. Relasjonen vil preges av gyldiggjørelse av klientens vurderinger, noe som fremmer klientens medvirkningsmuligheter i saken. Grad av bekymring i saken må selvsagt vurderes, og der det er mulig er overnevnte tilnæringsstrategi et godt utgangspunkt for samarbeid. Videre når tillit og samarbeid er etablert, kan barnevernspedagogen arbeide mot innta en posisjon til å ytre sine bekymringer og vurderinger av endringspotensiale, og dermed hvilken hjelp klienten er i behov av.

Ellingsen (2003, sitert i Wejden 2005, 18) beskriver hvordan tillit mellom barnevernspedagogen og klienten kan medvirke til en samforståelse av situasjonen. En utvikling av slik samforståelse forutsetter en gjensidig situasjonsdefinisjon mellom partene. Klienten og barnevernspedagogen vil på bakgrunn av en felles forståelse av situasjonen kunne jobbe med klientens endringspotensial. Tilliten vil etableres og opprettholdes ved at partene gir uttrykk for sine forventninger, deler forståelse av hvordan situasjonen skal håndteres og foregå, og som resultat blir den antatte samforståelsen av situasjonen bekreftet.

Man kan også sette spørsmålstegn ved om tillit og samarbeid i det hele tatt er mulig å få til, ettersom relasjonen er sterkt preget av en skjev fordeling av definisjonsmakt og barnevernspedagogens profesjonsmakt. Der bekymringen i en barnevernssak er høy, kan det være spørsmål om tid før barneverntjenesten ser det nødvendig å utøve tvang/makt for å komme i posisjon til å hjelpe barnet. Det kan på bakgrunn av barnevernets profesjonsmakt tenkes at klienten opptrer på måter for å tilfredsstille barnevernspedagogen (Stax 2003). Der bekymringen synes å være relativt lav, har klienten mer ”kontroll” over egen sak. En relasjon basert på tillit og samarbeid vil på den måten være mer reell. Et dilemma i barnevernet er at hjelp er basert på frivillighet, noe som vil si at foreldrene har mulighet til å ikke ønske hjelp fra barnevernet. Ulik forståelse av situasjonen kan dermed føre til utfordringer for barnevernets hjelpemandat (Wangberg Hansen 2016, 38). Det kan også undres ved om et samtykke fra foreldre egentlig er et reelt samtykke, eller om foreldrene samtykker til tiltak basert på redsel og frykt for barnevernets profesjonsmakt, og egentlig ikke ser behov for endring.

7 DEFINISJONSMAKT – ET ULØSELIG PARADOKS

På bakgrunn av Foucaults perspektiv på menneskets behov for definering, kategorisering og organisering av det uoversiktlige, vil et ukategorisk møte mennesker hevdes å være umulig (Bruloft og Strømhaug 2011, 73). Sett i lys av Foucaults perspektiver, kan det hevdes at alle mennesker vil redusere den andres definisjonsmakt, fordi den andres eksistens alltid må forstås ut fra noe som eksisterer i oss selv. Kan det dermed tenkes at menneskers behov for å definere den andre vil kunne i ufravikelige maktstrukturer?

På bakgrunn av perspektivene ovenfor kan det synes å være et uløselig paradoks i fordeling av definisjonsmakt. Barnevernet (velferdssystemet) er avhengig av å definere og kategorisere menneskers ulike problemer og behov for å kunne innfri en rettferdig tildeling av ressurser og tiltak (Bruloft og Strømhaug 2011, 74). Samtidig kan (og vil) slike defineringsprosesser bidra til en skjev fordeling av definisjonsmakt, som i denne sammenheng resulterer i ulike forutsetninger for ulike grupper menneskers mulighet til å definere seg selv i møte med for eksempel barnevernet.

En skjev fordeling av definisjonsmakt kan hevdes å være umulig å unngå i barnevernsarbeid, men kanskje er det ikke definisjonsmakten i seg selv som skaper etiske problemstillinger, men heller prosesser som bidrar til å marginalisere og ekskludere mennesker som allerede er i en sårbar livssituasjon. Bevisstgjøring og refleksjoner ved slike prosesser synes å være betydningsfullt og kan bidra til å minimalisere underliggende prosessers marginaliserende og ekskluderende effekt.

8 AVSLUTNING

I arbeidet med denne oppgaven har jeg ikke hatt som ambisjon å komme frem til noen konklusjon. Jeg har heller ikke hatt intensjon om å avdekke eller påvise makt, men oppgavens hensikt har snarere vært å skape undring og refleksjon vedrørende temaet definisjonsmakt og maktstrukturer.

Opgavens problemstilling spør hvordan Foucaults maktperspektiver kan bidra til forståelse av en skjev fordeling av definisjonsmakt og maktstrukturer i barnevernet. Jeg har vært inspirert av Foucaults perspektiver, særlig i forhold til hvordan språk og kunnskap er en forutsetning for makt, og motsatt. Jeg har tatt for meg hvordan økt forutsetning for makt etablerer og opprettholder en skjev fordeling av definisjonsmakt; gjennom klientbeskrivelser, barnevernets tekster, og definisjonsmaktens påvirkning i samarbeid mellom klient og barnevernspedagog.

Språk og maktstrukturer i barnevernet er et dagsaktuelt tema, og som fremtidig barnevernspedagog tenker jeg at kunnskapen jeg har ervervet gjennom arbeid med bacheloroppgaven er viktig for å bli bevisst på hvilke strukturer som bidrar til å undertrykke, marginalisere og objektivisere mennesker man møter i yrkesutøvelsen. Jeg har også fått større innsikt og forståelse av hvordan maktbalansen mellom barnevernspedagog og klient kan bli ujevn. Som barnevernspedagog skal man hjelpe mennesker som er i en sårbar og vanskelig situasjon, og det er viktig at man er reflektert over ulike maktstrukturer som påvirker hvordan vi samhandler med klienter.

9 LITTERATURLISTE

- Andersen, Heidi. 2007. *Introduksjonsordningen. Inkludering, ansvarliggjøring og symbolsk vold.*
<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1077/thesis.pdf?sequence=3>
(03.04.2017)
- Barnevernsproffene - Forandringsfabrikken. 2016. *Forslag til barnevernlov.*
<http://www.forandringsfabrikken.no/wp-content/uploads/2017/02/Barnas-Barnevernlov-mai2016-liten-versjon-kopi.pdf>
(19.04)2017)
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2017. *Omsorgssvikt eller funksjonsnedsettelse?*
https://www.bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Hva_er_nedsatt_funksjonsevne/Omsorgssvikt_eller_funksjonsnedsettelse/
(17.04.2017)
- Birkeland, Camilla Vår. 2013. *Barnevernets tekster – et sted å gjemme seg.*
http://www.fontene.no/mapper/Barnevernets_tekster-et_sted_a_gjemme%20seg.pdf
(20.02.2016)
- Bruloft, Mari Klakegg og Anette Vensbakk Strømhaug. 2011. *Språkets Kategoriserende makt. En drøfting av fordeling av definisjonsmakt ved hjelp av Foucault, Derrida, Kristeva og Levinas.*
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/144717/Masteroppgave%20SPESPED%20v%C3%A5r%202011%20Bruloft%20Str%C3%B8mhaug.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(23.02.2017)
- Christiansen, Øivin, Elisiv Bakketeig, Dag Skilbred, Christian Madsen, Karen J. Skaale Havnen, Kristin Aarland og Elisabeth Backe Hansen. 2015. *Forskningsskunnskap om barnevernets hjelpetiltak.* Bergen: Uni Research Helse, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest).

- Eldøy, Malene Rosland. 2015. *ADHD eller utviklingstraume? Atferdsvanskar eller smerteutrykk?*
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/298767/Eldoy_Malene.pdf?sequence=1&isAllowed=y
(17.04.2017)
- Eliassen, Knut Ove. 2016. *Foucaults begreper*. Oslo: Spartacus Forlag / Scandinavian Academic Press.
- Engebreetsen, Eivind. 2007. *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Engelstad, Fredrik. 2005. *Hva er makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engelstad, Fredrik. 2010. *Hva er makt?*
<http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapporter/rapp2003/rapp57/index-HVA.html>
(02.03.2017)
- Fellesorganisasjonen (FO). 2015. *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere: Stå opp for trygghet*. Oslo.
- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden*. Oversatt av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus Forlag. Opprinnelig publisert som *L'ordre du discours* (France: Francine Fruchaud & Denys Foucault, 1971).
- Grindheim, Jan Erik. "Makt." *Stat & Styring* 4: 22-23.
<https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/stat/2010/04/art12>
(02.03.2017)
- Helgeland, Ingeborg Marie. 2009. "Definisjonen av situasjonen – et metodologisk perspektiv. William Isaac Thomas' studier av atferd, sosiale problemer og sosial endring". I *Fontene forskning* 2: 18.
- Hennum, Nicole. 2006. "Faresignaler i tiltaksindustrien". I *Tidsskriftet Norges Barnevern*. 01: 33-42.
<http://fonteneforskning.no/forskningsartikler/definisjon-av-situasjonen-6.19.265191.cd2fb47143>
(28.02.2017)

- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer. 2003. "Indledning: At skabe en klient". I *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, red. Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, Margaretha og Nils Mortensen. 2005. "Det magtfulde møde mellem system og klient: Teoretiske perspektiver". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag.
- Jensen, Gro. 2016. "Brukermedvirkning og maktutøvelse – ungdom som medspiller og motspiller i barnevernet". I *Tidsskriftet Norges Barnevern* 03-04: 304-320. doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-03-04-13
- Juritzen, Truls I. 2013. *Omsorgsmakt – Foucaultinspirerte studier av maktens hvordan i sykehjem*. Oslo: Akademika Forlag.
- Killén, Kari. 2016. *Sveket I. Risiko og omsorgssvikt – et helseproblem og tverrfaglig ansvar*. 5. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kjønstad, Asbjørn. 2009. *Taushetsplikt om barn: kommunikasjon og samarbeid mellom helseetaten, skoleetaten, sosialtjenesten og barnevernet*. 3. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.
- Larsen, Jørgen Elm, Nils Mortensen og Jens Peter Frølund. 2005. "Magtens mange facetter i møder mellem system og klient". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag.
- Lov av 10.februar 1967 *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker* (forvaltningsloven).
- Lov av 17.juli 1992 nr. 100 *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven).
- Lov av 21.mai 1999 nr.30 *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter* (Menneskerettsloven)
- Lov av 21. mai 1999 nr. 30 *FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller* (barnekonvensjonen)
- Løken, Erland. 2009. *Barnevernet i Norge – i fortid og nåtid*.
http://www.barnsrett.no/erland_loken/barnevernet_i_norge.htm
(29.03.2017)

- Norsk helseinformatikk. 2016. *Seksuelle overgrep mot barn*.
<https://nhi.no/familie/barn/seksuelle-overgrep-mot-barn/>
(05.04.2017)
- NOU 2016: 16. *Ny barnevernlov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*.
Barne- og likestillingsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/53164b1e70954231b2a09d3fdec1888b/no/pdfs/nou201620160016000dddpdfs.pdf>
(05.04.2017)
- Otnes, Per. 2013. "Deltakar og tilskodar." *Sosiologisk tidsskrift* 3: 287-304.
https://www.idunn.no/st/2013/03/deltakar_og_tilskodar
(05.04.2017)
- Pengerud, Cathrine. 2015. *Identitetstilskrivninger i barnevernets undersøkelse – En tekstanalyse av undersøkelsesrapporter i barnevernet*.
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/298751/Masteroppgave_Cathrine_Pengerud_kandidatnr._6228%5b1%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y
(04.04.2017)
- Ritcher, Jasmin. 2011. "Makt og afmagt i individets liv". I *Psyke & Logos*. Nr. 32.
Mette Kold Jensen, Hanne Vedsted-Hansen og Tia G.B. Hansen. Danmark:
Tidsskriftartikkel.
- Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen. 2006. *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. 2.utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Schaanning, Espen. 2000. *Fortiden i våre hender: Foucault som vitenshåndtør, bind 1 Teoretisk praksis*. Oslo: Unipub forlag.
- Skau, Greta Marie. 2013. *Mellom makt og hjelp: Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjervheim, Hans. 1996. *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug.
- Skorpen, Berit. 2016. "Hverdagsspråkets betydning for faglig forståelse". I *Tidsskriftet Norges Barnevern* 01: 4-18. Doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-01-02

- Solberg, Nina Marie Unnfoss. 2013. *Stammespråket i barnevernet*.
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/98352/Masteroppgave2013NinaSolberg.pdf?sequence=1>
(10.04.2017)
- Stax, Tobias Børner. 2003. "Fordi ingen er ens – eller....? En analyse af tre hjemløse klienters strategier på et lokalcenter". I *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, red. Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag.
- Søftestad, Siri. 2005. *Seksuelle overgrep. Fra privat avmakt til tverretatlig handlekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thørnblad, Renee og Amy Holtan. 2014. "På tide å revidere barnevernets begreper." *Fontene Forskning* 2: 81-82
<http://fonteneforskning.no/debatt/pa-tide-a-revidere-barnevernets-begreper-6.19.303724.14c8006d6a>
(10.04.2017)
- Uggerhøj, Lars. 2005. "Menneskelighet i mødet mellom socialarbejder og klient – ideal eller realitet? I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag.
- Wangberg Hansen, Eva Kristin. 2016. *Mellom makt og hjelp. En analyse av barnevernsarbeiderens refleksjoner av egen rolle i posisjon mellom makt og hjelp*.
<https://oda.hioa.no/nb/mellom-makt-og-hjelp-en-analyse-av-barnevernsarbeiderens-refleksjoner-av-egen-rolle-i-posisjonen-mellom-makt-og-hjelp/asset/dspace:10394/Hansen.pdf>
(14.04.2016)
- Wejden, Tonje. 2005. *Den gode hjelper. En kvalitativstudie av barnevernets håndtering av saker med fysisk vold*.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15481/barnevernet.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(12.04.2017)

10 VEDLEGG 1:

SELVVALGT PENSUM – BACHELOROPPGAVE

- Eliassen, Knut Ove. 2016. *Foucaults begreper*. Oslo: Spartacus Forlag / Scandinavian Academic Press. (kapittel 1, 2 og 6) **(64 sider)**
- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden*. Oversatt av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus Forlag. Opprinnelig publisert som *L'ordre du discours* (France: Francine Fruchaud & Denys Foucault, 1971). **(55 sider)**
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer. 2003. "Indledning: At skabe en klient". I *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, red. Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer. København: Hans Reitzels Forlag. **(19 sider)**
- Järvinen, Margaretha og Nils Mortensen. 2005. "Det magtfulde møde mellem system og klient: Teoretiske perspektiver". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag. **(17 sider)**
- Jensen, Gro. 2016. "Brukermedvirkning og maktutøvelse – ungdom som medspiller og motspiller i barnevernet". I *Tidsskriftet Norges Barnevern* 03-04: 304-320. doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-03-04-13 **(16 sider)**
- Juritzen, Truls I. 2013. *Omsorgsmakt – Foucaultinspirerte studier av maktens hvordan i sykehjem*. Oslo: Akademika Forlag. **(76 sider)**
- Larsen, Jørgen Elm. 2005. "Marginale mennesker i marginale rum". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag. **(37 sider)**
- Larsen, Jørgen Elm, Nils Mortensen og Jens Peter Frølund. 2005. "Magtens mange facetter i møder mellem system og klient". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag. **(13 sider)**
- Mik-Meyer. 2005. "Omsorgens herredømme". I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag. **(23 sider)**
- Schaanning, Espen. 2000. *Fortiden i våre hender: Foucault som vitenshåndtør, bind 1 Teoretisk praksis*. Oslo: Unipub forlag (kapittel 8) **(142 sider)**

- Skorpen, Berit. 2016. "Hverdagsspråkets betydning for faglig forståelse". I Tidsskriftet Norges Barnevern 01: 4-18. Doi: 10.18261/issn.1891-1838-2016-01-02 **(14 sider)**
- Uggerhøj, Lars. 2005. "Menneskelighet i mødet mellem socialarbejder og klient – ideal eller realitet? I *Det magtfulde møde mellem system og klient*, red. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen. Danmark: Aarhus Universitetsforlag. **(26 sider)**

=502 sider

11 VEDLEGG 2:

SELVVALGT PENSUM - FORDYPNING SVERKSTED

Samtaler med barn i en vanskelig livssituasjon – holdninger og verktøy

Ruud, Anne Kirsti. 2011. *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon meg barn og unge i utfordrende livssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

(Kapittel: 1, 2, 5, 9, 10, 11 og 12) **(102 sider)**

=102 sider

Språk og virkelighet i barnevernet. Hvordan beskrive barn og foreldre når vi vet at ord kan krenke?

Birkeland, Camilla Vår. 2013. *Barnevernets tekster – et sted å gjemme seg*.

http://www.fontene.no/mapper/Barnevernets_tekster-et_sted_a_gjemme%20seg.pdf

(20.02.2016) **(5 sider)**

Pengerud, Cathrine. 2015. *Identitetstilskrivelser i barnevernets undersøkelse – En tekstanalyse av undersøkelsesrapporter i barnevernet*.

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/298751/Masteroppgave_Cathrine_Pengerud_kandidatnr._6228%5b1%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y

(04.04.2017) (side 43-78) **(35 sider)**

Solberg, Nina Marie Unnfoss. 2013. *Stammespråket i barnevernet*.

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/98352/Masteroppgave2_013NinaSolberg.pdf?sequence=1

(10.04.2017) **(61 sider)**

= 101 sider